
AVUI COMENTEM

Llibres

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXX/2

CONVULSIONES EN LAS INSTITUCIONES PSICOANALÍTICAS. III. PALPITACIONES: AUTOANÁLISIS, GRUPOS E INSTITUCIONES

MANUELA UTRILLA ROBLES

Madrid, 2012, Colección Psicoanálisis, Asociación Psicoanalítica de Madrid Ediciones, 244 pp.

El llibre que presentem és el tercer d'una trilogia: I Psicoanálisis y Psicoterapia; II El fanatismo en Psicoanálisis. En el volum XXIX/2 de la *Revista Catalana de Psicoanàlisi* vam publicar la recensió dels dos primers.

A qui pot interessar? Encara que formi part d'una trilogia, la seva lectura i el seu contingut poden ser considerats independents, en el sentit que explica de manera clara i profunda els temes que aborda i que són interessants per a totes les persones que treballin tant en institucions públiques com privades: psiquiatres, metges de família, assistents socials, mestres i en general tota persona interessada en les relacions humanes.

La Dra. Utrilla és membre de la Asociación Psicoanalítica de Madrid - de la qual ha estat Presidenta -, de diferents comitès de l'IPA i d'altres institucions psicoanalítiques. Les seves credencials estan detallades a la contraportada i podem copsar com el llibre és fruit de la seva experiència. En tots els temes que tracta defineix el concepte, partint sovint del diccionari

(l'origen) i prosseguint amb les diferents accepcions que té, segons el temps i/o el moment. Cita el treball de diferents autors que hi han treballat i les aportacions que n'han fet; autors clàssics, quan es dóna el cas, poetes, filòsofs o escriptors i, en relació als autors psicoanalítics, no es limita als d'una tendència o escola determinada, i és rigorosa i gens partidista en les seves cites. Sovint acompanya el concepte d'unes paraules on podem trobar un sentit poètic. El pròleg del llibre mostra el que dic. Sabem que els poetes i també altres escriptors ens donen paraules que faciliten una comprensió més amplia i fan que ens aflorin sentiments que no tenen traducció. El punt central del llibre són les institucions psicoanalítiques, i tracta i aporta comprensió sobre les diferents *convulsions* que en diferents graus presenten totes elles.

“Convulsiones en las instituciones psicoanalíticas”. *Convulsió: Contracció violenta, involuntària i patològica dels músculs esquelètics que determina moviments irregulars. /fig. Convulsions polítiques.*¹

La Dra. Utrilla, en parlar de *convulsions...*, entenc que ens està parlant d'accions-contraccions violentes, involuntàries i patològiques, dels músculs esquelètics (equip directiu, comissions, membres, candidats..., l'estructura), que determinen moviments-accions irregulars. Podem dir que el tema és prou seriós i hauria de preocupar-nos (no vull dir que no ho estiguem). Ella diu que és paradoxal que la Psicoanàlisi no ens serveix als analistes per ser capaços d'observar i d'investigar, per tractar de comprendre els conflictes que apareixen entre els membres de les diferents institucions psicoanalítiques.

Comença parlant de l'*autoanàlisi* i ens diu que és una pràctica imprescindible per als analistes i que ha de ser present al llarg de tota la vida, tant professional com personal. És el que ens va ensenyar la nostra psicoanàlisi personal i un aprenentatge que durarà per sempre. Sobre l'*observació*, del llatí “*observare*”, ens menciona les seves múltiples accepcions i en detalla les diferents classes. Podem pensar si la dificultat o la negació de les pròpies observacions poden conduir a la intolerància que veiem sovint entre els diferents grups a les institucions psicoanalítiques. Ens diu que la tolerància, el respecte i la dignitat són el resultat d'una bona maduració psíquica, i bàsiques per a la formació de la identitat psicoanalítica. Ens diu, també, que les institucions psicoanalítiques tendeixen a triar les juntes directives i les diferents comissions com si es tractés d'un país, la qual cosa anomena la *polítització de la Psicoanàlisi*, situació que és a la base de les *convulsions*. Defineix una *societat* com un conjunt d'individus que comparteixen quelcom comú i que es pot considerar que els dóna identitat. Si bé és cert que una societat científica, per exemple, precisa d'estructures

1. *Diccionari de la llengua catalana*. Institut d'Estudis Catalans, 1995

jeràrquiques per organitzar les seves activitats, aquestes no tenen per què ser com las d'un Estat o una Nació. “*La politización del psicoanálisis se inserta en la trayectoria regresiva en la que se substituyen los valores de respeto y dignidad por los de omnipotencia*” (p. 42). Si la societat es tornés repressiva i autoritària, es transformaria en una institució on sols regirien les normes considerades pels seus dirigents com a “correctes”. Aquest és el problema amb què ens trobem a les Societats psicoanalítiques. Es refereix especialment a la situació dels candidats que tendeixen a idealitzar els seus superiors i esperen promocionar-se, però “*l'atmosfera institucional i les estranyes relacions*” amb els seus companys i membres en general, poden portar-los, després d'una llarga formació, a sentiments d'angoixa, desànim, un cert desinterès... i es pregunta si “*pot arribar a extingir-se la psicoanàlisi*” i què hauríem de fer per *Mantenir, Desenvolupar i Difondre-la*, temes als quals dóna resposta i sobre els quals profunditza.

Parla de “*Els grups en les Institucions: Ferides Obertes*”, i de “*Les Institucions Psicoanalítiques*”. Tracta amb detall el tema dels grups a les institucions, diferenciant un grup d'una agrupació, proposant diferents esquemes per fer més clara l'exposició i citant diferents autors que han tractat sobre elles. Parla extensament del grups i del *grup de treball*, dels seus desavantatges, dels efectes positius com a potenciador de la creativitat, etc. que té, “constituye una visión de esperanza” (p. 107). “Semillas abiertas”: *Funcions del líder d'un grup. Grup de Treball...*; la metàfora de la llavor oberta li sembla que il·lustra els efectes del treball d'un líder. Ha parlat extensament de la complexitat del seu treball i que no és el mateix ser un líder que el que fan altres subjectes, que apareixen en el grup fent de líder sense els coneixements i preparació que requereix ser-ho. Per completar les exigències per ser líder, contempla tres aspectes: “*Els mitjans (coneixements que ha de tenir), les condicions (l'enquadrament que pot utilitzar) i les finalitats que han de sustentar les seves activitats (elaboracions)*”. *Qui sóc? Mitjans; On sóc? Condicions; On vaig? Finalitats*. Penso que les paraules de l'enunciat tenen un sentit poètic que d'alguna manera ens apropa el contingut que trobarem quan llegim les respostes.

Recorda el mite de Narcís, que s'emmirallava amb ell mateix, per introduir el narcisisme i es refereix a les institucions psicoanalítiques, on els problemes narcisistes en són l'epicentre, preguntant-se com “*entendre'ls, abordar-los i treure'n algunes conclusions que puguin ser útils per a l'autoanàlisi.*” Per poder comprendre què són les *Institucions Psicoanalítiques*, ens explica què és una institució i assenjala que la psicoanalítica, com les altres institucions, està formada per grups, i aquests per jerarquies i diferents classes de membres. Ens diu també com és de difícil posar en paraules els fenòmens tan diversos que s'hi desvetllen per haver viscut els diferents sentiments, d'impotència, d'incapacitat, de desqualificacions, etc., barrejades amb sentiments de triomf, maníacs o d'entusiasmes sense fonaments, etc. La llista de sentiments pot ser molt llarga i cita el poeta Lovelace, qui diu: *Els murs no poden fer una presó, ni les reixes una gàbia*.

Sobre “*El Poder*”, ens trobem amb les dificultats de la seva definició i de la seva naturalesa. Fa referència a diferents autors, a diferents classes de poder i als sentiments que generen. Diu que “*El poder de coacció... és la menys efectiva de les formes de poder, en generar ressentiment i resistència*” i que “*la llibertat de pensar (...) es conquereix cada dia en una lluita contra les nostres tendències primitives i les nostres aferrissades resistències: del jo, de l'allò i del superjò.*” Quan s’ocupa un lloc jeràrquic superior, existeix una tendència general a dominar i sotmetre els altres. L’autora no comparteix del tot l’opinió dels autors que ha citat quant a l’origen exclusiu, relacional, pulsional o narcisista del poder; el situa com a component de les fantasies libidinals i divideix els desitjos de poder en dos: “*El poder per dominar i el poder per transmetre. (...) El poder per dominar tendeix a l’anul·lació de l’altra persona i el de transmetre (compartir) és a la base de les activitats terapèutiques i de les relacions en general...*” El desig de poder s’organitza de manera diferent segons cada etapa libidinal i forma part de les fantasies característiques de cada una d’elles: oral, anal, fàl·lica, genital i edípica. Si tot va bé, *el poder* va perdent la seva qualitat de *domini* per passar a poc a poc a *poder per transmetre*. Quan algú sent que en *les relacions de transmetre pot adquirir altres valors tan importants com els seus, podem dir que es troba en la fase genital perquè això implica no tan sols reconèixer* “l’altra persona com a total, diferenciada sexualment i psíquicament, sinó com a necessària per viure (...) ja no es pot dominar i posseir l’altre, se l’ha d’intentar conquerir, ser-li agradable, proposar transaccions que puguin resultar plaents” (p. 180). Descriu com el poder en les institucions té la connotació de força i omnipotència i per aquesta raó els dirigents són envejats o menystinguts com a representants de les nostres pròpies fantasies sobre el poder. Sota aquestes fantasies una persona es converteix en un monstre que posseeix l’omnipotència o en un objecte que representa la força. Poques vegades en una persona que “posseeix límits, competències específiques i possibilitats de treball dependents de la situació.”

Sobre “*les investigacions científiques*” ens diu que són una activitat orientada a l’obtenció de nous coneixements i, per aquest camí, ocasionalment, donar solucions a problemes o interrogants de caràcter científic”. Menciona *els tres eixos principals de tota investigació: els mitjans que s’utilitzen, les condicions en què es treballa i les finalitats o objectius que es proposen* (p.189). S’estén sobre aquest concepte parlant dels diferents esquemes, mètodes d’investigació..., diferents variables. Es refereix a les investigacions psicoanalítiques i, tenint en compte tot el que ha explicat sobre què es considera ciència i investigació científica, diu que “podem considerar que la pràctica de la Psicoanàlisi constitueix un procés d’investigació” (p. 197). A partir d’aquí parla dels anomenats mètodes científics, de les confusions que poden aparèixer, de les fal·làcies en la investigació... Es fa preguntes al respecte tractant de trobar alternatives i donar suggeriments perquè disminuïssin els processos patològics institucionals, i arriba a la conclusió que no seria possible sense “*una revisió profunda dels tres paràmetres que convergeixen en l’activitat institucional: l’individual,*

l'institucional i el grupal" (p. 208). Es refereix a les anàlisis institucionals que creu - en té experiència - que podrien retornar a la institució la seva capacitat d'elaborar, i es pregunta per què no es practiquen.

Acaba amb tres preguntes fruit de tota la seva exposició. Les mencionaré, però només amb la lectura en el llibre es pot comprendre tot el seu abast. Les preguntes són: *Per què?* No es poden canviar les estructures institucionals actuals? *Com?* Podria fer-se? *Per a què?* Creu que "la formació psicoanalítica és (...) de les més complexes i conflictives que existeixen, per això els instituts de formació requereixen tota la nostra atenció". La formulació que ha utilitzat com "poder per transmetre", em sembla d'una gran complexitat a l'hora de posar-la en pràctica, ja que "*transmetre*" pressuposa maduresa, capacitat d'escolta i possibilitats creatives, que són el resultat de múltiples treballs d'elaboració. I diu "*puc afegir de dol i patiments*". Acaba aportant un "exemple pràctic per il·lustrar millor aquesta perspectiva" (p. 215).

Recapitulació: L'adjunto per donar notícia de la presència poètica del seu treball, que en aquest apartat i com a final acaba citant dos autors no analistes, K. Gibran i A. Machado. Amb les seves darreres paraules citaré aquest últim quan l'autora diu (p. 219): "I com tot estudi limitat no he contemplat molts treballs, autors, perspectives i teoritzacions que hagueren aportat llum a tants treballs. Per això crec que s'ha de continuar: "*caminate, no hay camino, se hace camino al andar*".

Per la meua part, voldria afegir que la recensió no fa justícia a la riquesa del contingut del llibre, del qual he donat tan sols unes pinzellades, però cal la seva lectura per fer-se càrrec de tota la problemàtica que aborda.

Recensió: Carme Miranda i Pallarès